

desta, mikä Stalinin aikana kohosi huippuunsa ja johti laajamittaisiin karkotuksiin. Neuvostoaikana Krimin tataarit tulivat vähemmistöksi omalla maallaan, kun suuri osa lähti pois ja venäläiset sekä vähemmässä määrin ukrainalaiset uudisasukkaat alkoivat asuttaa niemimaata. Tataarien käsittelemisen osana Ukrainan historiaa on relevanttia sikäli, että se osaltaan selittää nykyisen kriisin juuria. Vuonna 2014 tataarit ovat vastustaneet Krimin liittämistä Venäjään, sillä he pelkäävät asemansa heikkenevän Venäjän vallan alla verrattuna Ukrainan aikaan. On osoittautunut, ettei pelko ole aiheeton, vaikka Krimiltä on toistaiseksi hyvin vaikea saada varmoja tietoja siitä, mitä alueen ei-venäläiselle väestölle tapahtuu.

Itsenäisen Ukrainan historiaa Remy tarkastelee enimmäkseen vaalien ja vallankumousten kautta, jälkimmäisistä tärkeimpänä vuoden 2004 Oranssi vallankumous ja 2014 Maidanin vallankumous. Jatkuvat talous- ja ulkopoliittikan muutokset sekä poliittisten puolueiden lyhytikäisyys korostavat sitä, ettei Ukrainan poliittinen tilanne ole missään vaiheessa vuoden 1991 itsenäistymisen jälkeen päässyt vakiintumaan. Remy kuitenkin päättää teoksensa varovaisen toiveikkaasti todeten, että jännitteistä ja kriiseistä huolimatta Ukraina on säilynyt demokratiana, joka on mahdollistanut myös opposition toiminnan ja oikeuden osallistua poliittiseen päätöksentekoon. Nykyisen kriisin ratkaisemisessa on siinäkin tärkeää, että osapuolten keskusteluyhteys säilyy, ja myös opposition ja hävinneiden osapuolten tarpeet otetaan huomioon.

Johdannossaan Remy esittää toiveensa, että teoksen luettuana lukija olisi tietoinen ”Ukrainan historian omintakeisuudesta, sen alueiden toisistaan poikkeavasta historiasta ja siitä, miten ukrainalaiset ovat omalla toiminnallaan vaikuttaneet maansa

tapahtumiin ja kehitykseen” (s. 10). Katsoisin, että tämä toive toteutuu hyvin. Toisaalta kirjoittaja asettaa tavoitteekseen käydä läpi muutakin kuin poliittista historiaa ja kansallisuusaatetta. Teos ei kuitenkaan käsittele Ukrainan sosiaalishistoriaa laajemmin, vaan pääpaino pysyy poliittisissa kysymyksissä. Tämä on täysin hyväksyttävä lopputulema lyhyehkössä yleisesityksessä. Teos toimii hyvänä johdatuksena nykyisen kriisin historiallisiin juuriin, ja

sellaisenaan se on arvokas julkaisu suomalaiselle lukijakunnalle. Sen sijaan voi vain toivoa, että tulevaisuudessa saamme lisää myös suomenkielisiä julkaisuja koskien itäisen Euroopan sosiaalishistoriaa sen laajassa merkityksessä, sisältäen näkökulmia muun muassa sukupuolihistoriaan, arjen historiaan, uskonnollisuuden ja eletyn uskon historiaan sekä erilaisten vähemmistöjen historiaan.

Miia Ijäs

Neuvostoliitto oli köyhä supervalta

Oscar Sanchez-Sibony: *Red Globalization The Political Economy of the Soviet Cold War from Stalin to Khrushchev*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 291 s. ISBN 9781107040250.

Pitkään aikaan ei Neuvostoliiton historian ja kylmän sodan tutkimuksessa ole esitetty yhtä virkistävää uutta keskustelunavastusta kuin Oscar Sanchez-Sibonyn teos *Red Globalization*. Kirjan lähtökohtana on asettaa kriittisen tarkastelun kohteeksi ydinkäsityksemme kylmästä sodasta, ja etenkin Neuvostoliiton taloudellisesta voimasta. Perinteisen kylmän sodan näkökulman kaksi perusväitettä ovat, että maailma oli kaksinapainen, ja tälle on yhtenä todisteena se, että Neuvostoliitto pyrki eristäytymään taloudellisesti muusta maailmasta. Mutta entäs jos väitteet eivät pidäkään paikkansa?

Analysoimalla neuvostotilastoja, maan johdon talouspoliittisia linjoja sekä käytännön kaupankäyntiä Sanchez-Sibony osoittaa, että Neuvostoliitto oli koko historiansa ajan suuressa määrin kiinnittynyt globaalitalouden rakenteisiin, kultakannasta Bretton Woodsiin ja sen jälkeiseen finanssikapitalismiin. Se oli

useimmiten suoraan osallisena niin maailmankaupan trendeissä kuin myös kärsimässä siitä aiheutuneista vaikeuksista.

Neuvostoliiton kiinnittyminen globaalitalouteen oli tietoista politiikkaa. Se kuitenkin jättäytyi ulos talouden rakenteita ylläpitävistä ja muovaavista järjestelmistä kuten General Agreement on Trade and Tariffs (GATT). Vasta-argumenttina näkemykselle sisäänpäin kääntyneestä Neuvostoliitosta on kuitenkin tärkeää muistaa, ettei sen talouspoliittinen linja ollut edes kylmän sodan alkuvaiheen kiristyvässä ilmapiirissä yksiselitteisesti integroitumista vastaan. Vielä alkukesällä 1948 Stalinin johtama Neuvostoliitto harkitsi Marshall-avun vastaanottamista ja oli samaan aikaan mukana neuvottelemassa lopulta epäonnistuneesta yrityksestä luoda International Trade Organization (ITO) – WTO:n edeltäjä.

Jättäydyttyään ulos talousjärjestöistä Neuvostoliitolla ei ollut vaikutusvaltaa omaan taloudelliseen asemaansa vaikuttaviin ulkopoliittisiin, kansainvälisiin rakenteisiin. Rakenteelliset muutokset ja maailmantalouden kehitys kuitenkin mitä suurimmassa määrin vaikuttivat Neuvostoliiton ja sen liittolaisten talouteen. Siten, huolimatta sen erilaisesta talous-

järjestelmästä, Neuvostoliitto ei ollut edes taloudellisesti immuuni ulkoapäin tuleville vaikutuksille.

Talouden voiman ja ulkomaankaupan merkityksen ei pitäisi tulla yllätyksenä aikakautena, jolloin globaalia talousjärjestelmää heiluttavat kriisit, ja talousvaikeuksissa olevat valtiot joutuvat harjoittamaan tiukkaa budjettikuria. Silti tätä vaikutussuhdetta ei aiempi kylmän sodan tutkimus ole juurikaan huomionnut. Neuvostoliiton tutkimuksessa on säilynyt kylmän sodan ajoilta vahva näkemys siitä, että maa oli sui generis, erityinen ja siksi tarkasteltavissa erillään muusta maailmasta.

Red Globalizationin ytimessä onkin ihmetys siitä, miten sosialistiset maat olisivat edes voineet säilyä erillään maailmantalouden myllerryksestä, kun neuvostoleirin merkittävä tulonlähde, raakaöljyn vienti, oli niin riippuvainen maailmanmarkkinoiden hintaheilahduksista. Teoksessaan Sanchez-Sibony perustellusti kysyykin, miten on mahdollista, että Neuvostoliiton ulkopoliittikan, ja siten myös kylmän sodan, tutkimuksessa on unohdettu talous. Miksei Neuvostoliiton asemaa ja roolia supervaltana arvioitaessa ole otettu huomioon maan talouden kokoa?

Sputnik ja ydinaseet ovat kiistattomia esimerkkejä neuvostotieteen ja -talouden saavutuksista. Ne kertovat huomattavista allokaatioista puolustussektorille ja neuvostojohdon talouspolitiikasta ja prioriteeteista, mutta eivät maan talouden suuruudesta. Suunnitelmatalous kykeni keskittämään voimavaransa kylmän sodan keskeiseen teollisuudenalaan, sotilasteknologiaan, ja tämä teki Neuvostoliitosta olennaisen vastustajan kylmässä sodassa. Keskittymällä vain yhteen – vaikkakin turvallisuuspoliittiselta kannalta äärimmäisen tärkeään – osaan, kylmän sodan tutkimus on jättänyt huomiotta sen, että

maan talous ei kuitenkaan ollut kestävällä pohjalla.

Kirja piirtää kuvan, jossa Yhdysvaltojen vastinparina kylmässä sodassa oli ulkomaankaupasta huomattavan riippuvainen, taloudeltaan keskisuuren eurooppalaisen valtion kokoluokkaa oleva maa. Se, että tällainen maa onnistui omalaatuisen talousjärjestelmänsä ansiosta saavuttamaan puolustusteollisuuden kannalta merkittäviä tieteellisiä saavutuksia, ei kerro taloudellisesta mahdista ja globaalitasolla toimimaan kykenevästä supervallasta.

Teoksen yksi keskeinen ajatus on, että Neuvostoliiton pyrkimys eristäytymiseen näkyi ainoastaan poliittisen retoriikan tasolla. Kun tämän julkisivun taakse katsotaan, ja analysoidaan päätöksentekijöiden poliittista linjaa, väite autarkiasta ei ole kestävä. Eristäytymis-narratiivi oli kullisi. Sen taakse kätkeytyi neuvostojohdo, jolla oli varsin realistinen käsitys maansa talouden tilasta ja kyvystään vaikuttaa asemaansa maailmanmarkkinoilla.

Tämän kullisin taakse eivät juuri nähneet Neuvostoliittoa tutkivat sovjetologit, eivätkä sinne ole myöskään katsooneet kylmän sodan tutkijat. Monet signaalit ja lähdeaineistot olisivat jo aikanaan voineet antaa sovjetologeille tarvittavaa ymmärrystä siitä, miten kestävämmällä pohjalla neuvostotalous oli. Sanchez-Sibony esittelee tunnettuja esimerkkilukuja: Neuvostoliiton ulkomaankauppa kasvoi suhteellisesti koko kylmän sodan ajan. Kaupan rakenne oli Neuvostoliitolle epäedullinen: kun vielä vuonna 1955 sen viennistä oli 28 prosenttia teollisia tuotteita, oli tämä prosentti vuonna 1983 enää 6. Neuvostoliitosta tuli siis kylmän sodan aikana raaka-aineviejä, joka joutui turvautumaan merkittävässä määrin kulutustavaroiden, elintarvikkeiden ja jopa viljan tuontiin.

Samalla Sanchez-Sibony kysyy muitakin olennaisia kysy-

myksiä siitä, mihin suuntaan tieteenala on menossa ja miksi. Kylmän sodan tutkimuksessa on viimeisten vuosikymmenten aikana lisääntynyt kiinnostus tarkastella ”reikiä rautaesiripussa” eli ideoiden, aatteiden ja tiedon leviämistä sekä idän ja lännen välistä vuorovaikutusta etenkin kulttuurin alalla. Onkin perusteltua kysyä, kuten kirja tekee, miksi Neuvostoliiton talous- ja etenkin ulkomaankauppapolitiikkaa ei ole käsitelty osana kylmän sodan tutkimusta. Miksi kylmän sodan tutkimus on jättänyt huomiotta talouden merkityksen Neuvostoliiton ulkopoliitikassa?

Tähän kysymykseen ei itse asiassa kirjan perusteella voi löytää hyviä vastauksia. Talouden perusindikaattoreiden huomiotta jättäminen on ollut välttämätöntä, jotta tutkimuksessa on voitu ylläpitää ajatusta kaksinaapaisesta maailmasta. Tätä konventionaalista käsitystä Sanchez-Sibony pyrkii teoksellaan kyseenalaistamaan. Lukijalle tarjotaan perusteellisesti neuvostolähteisiin pohjautuen argumentoitu näkemys Neuvostoliiton talouspolitiikan todellisista käytännöistä sekä sen taustalla olevasta logiikasta. Teos osoittaa, että politiikka muuttui samassa tahdissa kuin globaalitalous kehittyi. Johtopäätöksenä on, että Neuvostoliiton merkittävien tieteellisten ja sotilaallisten saavutusten taustalle piiloutui suhteellinen taloudellinen aliehditys. Neuvostoliitto ei siten ollut taloudellinen supervalt, toinen napa, sillä taloudellisesti se oli liian heikko. Se ei myöskään pyrkinyt irrottautumaan globaalitaloudesta, vaan integroitumaan siihen oman järjestelmänsä ja länsileirin luomien rajoitteiden puitteissa.

Kirja on kärjekkäästi argumentoituva, kuten uranuurtajan kuuluukin olla. Kritiikkiä saa moni kylmän sodan tunnettu nimi, esimerkiksi London School of Economics:n professori Odd

Arne Westad. Kylmän sodan tutkimuksen heikkoutena on Sanchez-Sibonyn mukaan sen voimakas fokuosoituminen lyhyen tähtäimen poliittisiin päätöksiin ja kylmän sodan kiistakohtiin. Tarkastelematta on jäänyt neuvostoliiton ymmärrys – usein täysin perusteltu – niistä taloudellisista ja poliittisista realiteeteista, jotka rajoittivat sen toimintaa ja muokkasivat sen pitemmän tähtäimen politiikkaa.

Kirja perustuu tekijänsä väitöskirjatutkimukseen. On siis varsin ymmärrettävää, että tutkimuksessa on tehty monenlaisia ajallisia ja temaattisia rajauksia. Se käsittelee neuvostohistoriaa ensinnäkin vain Nikita Hruštševin (1953–1964) kauteen asti. Kirjoittaja itsekin tunnustaa jättäneensä pois sellaisia merkittäviä kaupan aloja kuin sosialistisen leirin keskinäiskauppa ja Neuvostoliiton asekauppa. Lukija myös esimerkiksi jätetään itse päättelämään vastauksia kahteen isoon kysymykseen neuvostohistorian alalla: miksi valtiososialistinen

järjestelmä säilyi niin pitkään kuin se säilyi, ja miksi se romahti silloin ja siten kuin se romahti.

Poisjätetyistä aiheista voisi korostaa vielä yhtä aihetta, jota Sanchez-Sibony ei esittämästään kritiikistä huolimatta itsekään käsittele: Neuvostoliiton ja sen liittolaisten kauppaa ja yhteistyötä Länsi-Euroopan kanssa. Kuten kylmän sodan tutkimuksen usua suuntauksia käsitellyt Federico Romero (*Cold War History*, 14:4, 2014) toteaa, kylmä sota alkoi ja päättyi Euroopassa. Eurooppalaisen kylmän sodan erityispiirteiden ottaminen mukaan ei välttämättä muuttaisi kirjan kokonaiskuvaa, mutta se on niin keskeinen aihe, että sen poisjättäminen olisi tullut vähintään perustella.

Tarina loppuu ajanjaksoon, jolloin itä-länsi-kaupan nousu- suhdanne käynnistyi. Lukija jää odottamaan sekä miten tekijän argumentaatio kehittyi, että keskustelua, jota käsillä oleva teos vääjäämättä tulee herättämään.

Suvi Kansikas

Kylmän sodan kulttuureista Pohjoismaissa

Nordic Cold War Cultures. Ideological Promotion, Public Reception, and East-West Interactions. Edited by Valur Ingimundarson and Rósa Magnúsdóttir. Aleksanteri Cold War series 2/2015. Turku, 2015. 214 s. ISBN 978-951-51-0019-1

Kylmän sodan tutkimuksessa on tapahtunut merkittäviä muutoksia suhteessa tutkimuskohteeseen, lähestymistapaan ja selitysmalleihin viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Perinteisesti diplomatiaan ja kansainvälisiin suhteisiin sekä niiden historiaan keskittynyt kylmän sodan tutkimus kohdistui etenkin korkean tason

politiikkaan. Kylmän sodan aikana tutkimusta tehtiin pääasiassa lännessä ja sen tehtävä oli tulkita biopolaarista konfliktia omista lähtökohdistaan käsin, jolloin erityisen kiinnostuksen kohteena oli Neuvostoliitto ja sosialistinen leiri, vihollinen. Varsin pian kylmän sodan päättymisen jälkeen ja hetkellisen ”lännen voitto”-huumen seurauksena unipolaarinen tulkinta Yhdysvaltain voitosta palasi perinteiseen selitykseen kaksinapaisesta konfliktista ja tutkimuksen painopisteeksi tuli se, miksi kylmä sota päättyi. Perinteinen kylmän sodan tutkimus jatkoi selityksen hakemista kansainvälisen politiikan muutoksis-

ta. Neuvostoliiton ja sosialistisen leirin purkautumisen jälkeen tutkimusta ilmestyikin runsain mitoin. Tulkintojen ensimmäinen aalto keskittyi poliittiseen päätöksentekoon ja poliittisten johtajien toiminnan analyysiin.

Kun 1990-luvulla ns. uusi kylmä sota -tutkimus tulkittiin lähestymistavaksi, jossa saatettiin hyödyntää avautuneiden arkistojen uusia aineistoja selittämään korkean tason poliittista päätöksentekoa, uudenlainen ote avasi uusia teemoja ja lähestymistapoja aikakauteen. Ensimmäisinä uusien teemojen avaajina olivat tutkijat, jotka hakivat selitystä kylmän sodan päättymiselle kulttuurisista tekijöistä. Kylmän sodan aikainen toiminta kulttuurin saralla osoittautui moniulotteiseksi ja -tasoiseksi. Kulttuurin analyysissä Neuvostoliitto ja sosialistinen leiri olivat lännen rinnalla tasa-veroisiin tutkimuskohteina. Aiheen monimuotoisuuden vuoksi kyse ei ollut enää kylmän sodan kulttuurista vaan kulttuureista. Ne käsittivät niin kylmän sodan aikana tuotetun kulttuurin, jonka tavoitteena oli tuottaa panos suurvaltojen väliseen kilpailuun, kuin kylmän sodan tuottamat asenteet ja arvot. Kylmän sodan kulttuurin saralla tutkimuksen kohteeksi nousivat niin jazzmusiikin vieminen Neuvostoliittoon ja itäblokkiin kuin sinfoniaorkesterien vierailutkin. Suurvaltain keskinäiseen kulttuurikilpailuun kuuluivat näyttelyt Moskovassa ja New Yorkissa, joista aikakirjoihin on jäänyt mm. Nikita Hruštševin ja Yhdysvaltain silloisen varapresidentin Richard Nixonin välinen väittely amerikkalaisessa mallikeittiössä Yhdysvaltain näyttelyssä Moskovassa. Kulttuurin monimuotoisuus ja -tulkintaisuus vaati tutkijoilta uudenlaista asennetta tutkimuskohteeseensa. Näkökulma oli ulotettava myös muille tasoille kuin korkean tason politiikkaan. Kulttuurinen ulottuvuus nosti idän toimijaksi kylmän